

МОВА ЯК ГОЛОВНА ОЗНАКА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті висвітлено роль мови як джерела духовного життя народу, визначального чинника і головної ознаки ідентичності української нації. Окреслено перспективи розвитку та функціонування української мови в Україні.

Ключові слова: мовна ситуація, генетичний код, державна мова, феномен нації, мовна політика, визначальний чинник ідентичності нації.

Abstract

The article highlights the role of language as the source of the spiritual life of the people, the determining factor and the main feature of the identity of the Ukrainian nation. The prospects for the development and functioning of the Ukrainian language in Ukraine are outlined.

Keywords: the language situation, the genetic code, the state language, the phenomenon of the nation, the language policy, the determining factor of the identity of the nation.

Мовне питання в нашій молодій державі потребує особливої уваги. Саме мова вирізняє нас проміж інших, саме мова поєднує нас, саме мова є «символічним ключем до національної культури». Розглянута проблема належить до царини найскладніших питань. мова є стрижневим елементом на кожному з етапів виникнення та розвитку держави. Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Жодне суспільство, на якому б рівні воно не було, не може існувати без мови. Це стосується всіх народів, усіх верств і прошарків суспільства й кожної окремої людини. Оскільки мова – явище суспільне, то не лише загибель суспільства призводить до зникнення мови, а й умирання мови спричиняє зникнення нації, яка не вберегла своєї мови. Мовна система обслуговує всі сфери нашого життя, унормовує та структурує парадигму відносин нації загалом і кожного з її представників зокрема. Вона є об'єктом уваги мовознавців з огляду на мовну політику, яку провадить певна країна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальне розуміння поняття мовної ситуації досліджували такі мовознавці як: П. Кононенко, Л. Скуратівський, Г. Шевхова, Л. Масенко, В. Русанівський, О. Мельничук, І. Білодід, О. Тараненко, І. Усаченко, М. Степаненко, О. Ткаченко та ін. Вони розглядали весь комплекс особливостей мови й різних сторін духовної культури нації, мовну політику в історичному аспекті розвитку українського суспільства, мову як ознаку державності; специфіку співвідношення компонентів культури з мовою, їх рівнями; перспективи розвитку та функціонування української мови в Україні, яка є свідченням розвитку людства. Над дослідженням мовної політики з питань значення культурних і мовних чинників для збереження національної ідентифікації працювали Л. Ковач, В. Отрешко, І. Ісаченко. Шляхи удосконалення державної мовної політики розглядала Г. Євсєєва. Білінгвальну комунікативність як лінгвоекологічну проблему досліджували О. Бондар, В. Іванишина, Ю. Ковалів, Ю. Римаренко, Г. Ковальчук та багато інших дослідників [3, с. 56]. Підвищенню рівня мовної і мовленнєвої культури присвятили праці вчені-лінгвісти Н. Бабич, Д. Ганич, М. Жовтобрюх, І. Ковалик, А. Коваль, М. Пентиліук, М. Пилинський, С. Єрмоленко та інші. Психологічні аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у працях Л. Айдарової, Д. Богоявленського, Л. Виготського, М. Жинкіна, Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтєєва, І. Синиці та ін. На думку цих учених, суть теорії мовленнєвої діяльності полягає в тому, що будь-який мовленнєвий акт визначається як специфічний вид діяльності (комунікативної), який починається мотивом і завершується результатом, досягненням поставленої мети. Особливе значення мають дослідження мовленнєвої діяльності І. Синиці, у яких розкриваються закономірності мовленнєвої комунікації, зміст і завдання словникової роботи. Педагогічні та методичні основи роботи над збагаченням і розвитком словникового запасу, підвищення культури мовлення студентів розроблялися Я. Коменським, К. Ушинським, Ф. Бусласвим, І. Срезневським. Великого значення роботі над словом надавали С. Чавдаров, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та ін. Водночас на сьогодні ще не створено довершених універсальних теорій, які можна було б покласти в основу розгляду співвідносності мови до феномену, генетичного коду, визначального чинника ідентичності української нації. У цьому й полягає актуальність дослідження.

Метою цієї розвідки є спроба показати мову як головну ознаку ідентичності української нації з її проблемами й перспективами розвитку; розглянути трагічні сторінки історії української мови; висвітлити роль мови як джерела духовного життя народу, визначального чинника ідентичності української нації;

довести, що єдине консолідоване суспільство може витворюватися лише на ґрунті спільної духовності й мови, позаяк саме вона є тим визначальним чинником, який характеризує самототожність нації.

Для досягнення цієї мети визначено такі завдання:

- розглянути трагічні сторінки історії української мови;
- висвітлити роль мови як джерела духовного життя народу, як визначального чинника ідентичності української нації;
- визначити, що мова забезпечує кореляцію взаємостосунків у міжсуспільному та міждержавному просторі;
- окреслити перспективи розвитку та функціонування української мови.

Основними методами дослідження є метод лінгвістичного опису з прийомом спостереження, систематизації мовних фактів і явищ та метод комплексного аналізу.

Сьогодні, коли в суспільно-політичному житті іде переоцінка морально-етичних цінностей, відроджується національна самосвідомість народу, знання рідної мови набуває особливого значення. Усі сфери суспільного життя охоплює мова. Освіта, наука, мистецтво, театр, побутова культура пов'язані з мовним вихованням, мовною політикою. Рідна мова є одним із найважливіших засобів формування патріотичних почуттів, гордості за свій народ, вона є виявом національної культури. Піклування про рідну мову, любов і повага до неї має бути в центрі уваги кожної нації. Українська мова – це не мова простоліду, а мова цілої нації, чие місце на право самостійного розвитку в ряду цивілізованих народів уже завойоване й не може бути зайняте ніким іншим. Мовну палітру розглядають як діяльність людей, що спілкуються між собою і цим самим привносять у лексичний склад елементи, зумовлені потребами їхньої виробничої і духовної діяльності. При цьому мова розглядається як творча практика особистостей, які спілкуючись між собою, розвивають свій генофонд, орієнтуючись як на власні надбання, так і на зовнішньомовні запозичення, зберігають у ній культуру попередніх поколінь і вносять свою відповідно до розвитку цивілізації [2, с. 6]

За роки незалежності відбулися зміни у сферах функціонування української мови в освіті, у мові публічних заходів, діловодстві. Останнім часом зростає престиж української мови, посилюється національна свідомість українського народу, адже мова – своєрідний генетичний, визначальний чинник ідентифікації української нації, а не лише засіб спілкування. У наш час українська культура досить розвинена. Щоб забезпечити розвиток української мови, нею створено величезну кількість наукової, політичної, художньої літератури, яка знайомить з нашою історією, філософською думкою, українськими традиціями та звичаями. Українською мовою на сьогодні перекладено найвидатніші твори світової літератури. Мова в її літературній формі набула високого рівня розвитку. Вона має досконало опрацьовану граматику, сформовану науково-технічну термінологію, розвинену стилістичну систему, здатну забезпечити спілкування і порозуміння в усіх сферах суспільного життя. Її пізнавальний, виражальний і комунікативний потенціал надзвичайно потужний [4, с. 6] Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного; це душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара і нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певні традиції. І поки живе мова – житиме й народ [1, с. 159]. Не можна бути байдужим до того, як ми користуємося мовою, як виражаємо свої думки, як цінуємо рідне слово. Тому кожен із нас повинен дбати про «мову спільноти», нашу національну мову як засіб творення національної духовності і національної культури, оскільки мова забезпечує вічність культури. Вона пов'язує культуру етносу в один безперервний процес: від минулого через сучасне до майбутнього. Що міцніші позиції посідає мова в суспільстві, то надійніші перспективи культури. Тому, відстоюючи самотутність рідної мови, ми тим самим оберігаємо самотутність власної національної культури і духовності. Не маючи своєї мови, своєї історії, українці перестануть бути українцями. «Коли зникає народна мова – народу більше нема». Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ [5, с. 8]

90-ті роки ХХ ст. – це час відновлення української державності, а тим самим і нових можливостей висхідного розвитку української мови. Нормалізації мовної ситуації в сучасній Україні заважає надмірна політизація мовного питання [3, с. 72] Надання українській мові статусу державної сприяє всебічному розвитку національної культури українського народу, а тим самим здійсненню найвищих гуманістичних загальнолюдських ідеалів. Державний статус української мови належить до тих позамовних чинників, які визнають національно-мовну політику в галузі освіти взагалі, статус мови в засобах масової інформації, в міждержавному дипломатичному спілкуванні тощо. Неперервна мовна освіта має забезпечувати такий рівень оволодіння державною мовою, який сприятиме використанню нею всіх суспільних функцій, а також функцій мовного розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л. Є. Мова, як генетичний код нації. / Л. Є. Азарова // Записки з українського мовознавства. Українська

ментальність. Діалог світил. – Одеса: Астропринт, 2003. – Вип. 12. – С. 154 – 161.

2. Азарова Л. Є. Мова як феномен нації / Л. Є. Азарова // Лінгвістичні дослідження. Зб. наук. праць. Вип. 24. – Харків, 2008. С. 43 – 49.

3. Азарова Л. Є. Двомовність: причини й наслідки / Л. Є. Азарова // Рідний край: Альманах полтавського педагогічного університету. – Полтава. – 2015. – № 2 (33). – С. 71 – 74

4. Азарова Л. Є. Мова як визначальний чинник ідентичності української нації / Л. Є. Азарова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. – 2018. – Вип. 292. – С. 24 – 32.

5. Ладоня І. О. Українська мова. – Київ: Вища школа. – 2001. – с. 158

Азарова Лариса Євстахіївна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет.

Azarova Larisa E. – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University.